

Verbális udvariassági stratégiák preferenciája autizmus spektrum-állapotban

Mezőlaki Regina

SZTE Nyelvtudományi Doktori Iskola
SZTE Általános Nyelvészeti Tanszék

Összefoglaló

A tanulmányban azt vizsgálom, hogy az autista felnőttek (1. szintű támogatást igénylő, N = 12), illetve nem autista felnőttek (N = 12) a) milyen udvariassági stratégiákkal minimalizálnák a saját vagy partnerük homlokzatára irányuló, különböző természetű fenyegetések mértékét; illetve hogy b) ezen preferenciáik változnak-e a beszédpartnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően.

Eredmény: a két csoport egymáshoz hasonlóan preferálja az udvariassági stratégiákat, és mindkét csoport mikrofonba stratégiát részesít előnyben, ezzel kifejezve szándékaikat. Követik a racionalitás rendezőelvét, de figyelembe veszik a szociális kontextust. Az autisztikus viselkedésszempontok és az udvariassági stratégiák preferenciái közötti összefüggések támogatják azt a feltételezést, hogy a homlokzatotó tevékenység és az indirekt megnyilatkozások alkalmazása előfeltételez bizonyos szociális és kognitív készségeket, azonban a konvencionizált formák ezen készségek érintettsége ellenére is elsajátíthatóak.

Kulcsszavak: homlokzat, homlokzatotó, autizmus spektrum-állapot, udvariasság, interperszonalitás, racionalitás, formalitás

1. Bevezetés

Brown és Levinson az udvariasságot olyan homlokzatvédő tevékenységként írja le, amelyet a személyközi interakció résztvevői egyetemes stratégiákkal menedzselnek és tartanak fenn. Az interakció értelmezésükben a társas viszonyok kifejezője, így pedig a stratégiai üzenetalkotás a nyelv és a társadalom találkozásának egy fontos elemzési lehetősége (Brown-Levinson 2008 [1978]: 37–38). Az interakcióban részt vevő személyek eltérő kognitív és társas képességeiből adódó különböző kommunikációs stratégiák könnyen okozhatnak sikertelen kommunikációt egy interakcióban (Ivaskó 2005). Az autista személyek eltérő szociális, kommunikációs készségekkel rendelkeznek a nem autista személyekhez képest, és egy olyan kommunikációs helyzetben, amelyben eltérő neurotípussal rendelkező személyek vesznek részt, mindkét partner számára nehézséget jelenthet a másik fél megértése (Milton 2012; 2018). Amennyiben a résztvevők kölcsönösen ismerik és tudatosan figyelembe veszik ezen eltéréseket, és ezek mentén, a partnerükhöz folyamatosan alkalmazkodva alakítják ki az interakciós stratégiáikat, akkor kölcsönös megértésre juthatnak (Perkins-Milroy 1997; Mezőlaki-Ivaskó 2019; 2024, Mezőlaki 2024).

Jelen tanulmányban azt kívánom bemutatni, hogy az autista személyek goffmani homlokzathoz (Goffman 2008 [1967]) fűződő viszonya, homlokzathelyettesítő aktusok fenyegetésének minimalizálására irányuló udvariassági stratégiái (Brown–Levinson 2008 [1978]; Sirota 2004; Koskinen–Stevanovic–Peräkylä 2021) milyen módon térnek el, amennyiben eltérnek a nem autista személyek által használt stratégiáktól. Ennek megvizsgálása érdekében az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

1. Milyen verbális udvariassági stratégiákat preferálnak az autista és nem autista személyek különböző homlokzathelyettesítő aktusok elkövetése során?
2. Vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e a partnerek közötti viszony formalitásának függvényében?

A tanulmányban továbbá bemutatok egy homlokzathelyettesítő aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciájának vizsgálatát célzó szociopragmatikai fókuszú kérdőívet, röviden a HOFAMIS kérdőívet.

Az írás során törekszem arra, hogy az autista közösség által preferált terminológiát használjam, így például az *autista személy* terminust alkalmazom az *autizmussal élő személy* kifejezés helyett, illetve az *autizmus állapotot* az *autizmus zavar* helyett (Bottema-Beutel et al. 2021). Emellett fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezen tanulmány fókuszában az autista és nem autista személyek megfigyelhető, viselkedéses vonásai állnak, így a bemutatott elemzés arra szorítkozik, hogy elsősorban a viselkedés szintjén vizsgálja a kutatott jelenséget, azzal együtt, hogy elismeri, a megértés további (biológiai, kognitív, társadalmi) aspektusai szorosan kapcsolódnak az autizmus és más idegrendszeri fejlődések vizsgálatához (Fletcher-Watson–Happé 2019: 2–5).

2. Az udvariasság szociopragmatikai megközelítése

2.1. Az udvariasság mint homlokzatvédő motívum a személyközi interakció során

Goffman (2008 [1967]: 11) homlokzatnak (face) nevezi azon pozitív szociális értékek összességét, amelyeket valaki ténylegesen magának követel azon vonal révén, amelyről a többi ember azt feltételezi, hogy egy adott kontextusban az ő vonala. Azaz, a homlokzat egy énkép, amelyet társadalmilag megerősített tulajdonságok határoznak meg. Brown és Levinson (2008 [1978]: 44) elkülöníti egymástól a negatív és a pozitív homlokzatokat, Szili Katalin (2007: 9) által javasolt terminológiával élve a távolító/tartózkodó és a közelítő/kedvező homlokzatokat. A negatív homlokzat alatt azon emberi kívánságokat értik, hogy egy személyt cselekedeteiben mások ne akadályozzák, pozitív homlokzat alatt pedig azt, hogy egy személy kívánságai mások számára kívánatosak legyenek.

Egy kölcsönös együttműködést feltételező interakció résztvevői saját és partnerük homlokzatára egyaránt figyelnek, ezen együttműködésük a homlokzatuk sérülékenységén alapszik. Brown és Levinson elméletét számos kritika érte, főként amiatt, hogy nincs tekintettel a különböző kultúrákban meg tapasztalható udvariassági szokásokra, illetve mert az arculatot egyéni, individuális konstrukcióként

értelmezik. Mégis, elméletükből kiolvasható a kölcsönösség, miszerint az interakció sikerességéhez a beszélőnek mind a saját, mind a partnerének a szükségleteit figyelembe kell vennie (Sifianou–Tzanne 2021). Annak érdekében, hogy valaki összhangban maradjon az általa mutatott homlokzattal, és hozzájáruljon partnere homlokzatának fenntartásához is, homlokzatívó cselekedeteket vihet véghez (Brown–Levinson 2008 [1978]: 43). Az, hogy a saját és partnerünk önbecsülését szem előtt tartva alakítjuk társadalmi találkozásainkat, vagyis defenzív és protektív gyakorlatokat is alkalmazunk az interakcióink során, bizonyítja, hogy a goffmani homlokzat a másik fél reakcióinak és érzelmeinek felfogását is magába foglalja, s nem egy egocentrikus, egyoldalú tevékenység (Szili 2007: 9).

Bizonyos cselekedeteinkkel azonban elkerülhetetlenül fenyegetjük saját vagy partnerünk homlokzathoz fűződő óhajait, ezeket az aktusokat homlokzatfenyegető aktusoknak (HFA-aktusoknak) nevezi Brown és Levinson (2008 [1978]; 1987). A negatív homlokzatot fenyegetik azon aktusok, amelyek során a beszélő nem szándékozik kerülni a saját vagy a hallgató cselekvési szabadságának akadályozását (például kéréskor, emlékeztetéskor, vagy saját homlokzatát fenyegetve ígérekzéskor), míg a pozitív homlokzatra irányulnak azok a fenyegetések, amelyek során a beszélő nem törődik a címzett érzéseivel, kívánságaival, és nem akarja a címzett kívánságait (például kritika megfogalmazásakor, ellentmondáskor, együtt nem működéskor). A fenyegető aktusokat attól függően is megkülönböztethetjük egymástól, hogy a beszélő vagy a hallgató homlokzatára irányulnak-e, azonban az aktusok irányai és típusai között nem húzható éles határ. A beszélő homlokzatát például a kínálás elfogadása, köszönet kifejezése, mentegetőzés fenyegeti, míg a hallgató homlokzatát a korábban említett kérés megfogalmazása, emlékeztetés, kritika (Brown–Levinson 2008 [1978]: 47–50).

2.2. A homlokzatfenyegető aktusok udvariassági stratégiái

Goffman (2008 [1967]) homlokzat (face) fogalmára építve Brown és Levinson (2008 [1978]; 1987) meghatározott egy olyan eszközrendszert, amellyel vizsgálhatók azok a nyelvi udvariassági stratégiák, amelyek alkalmazásával az interakciós és homlokzatra irányuló célok kielégíthetők (Brown–Levinson 2008 [1978]: 40). A szerzőpáros abból kiindulva, hogy a racionális ember számára rendelkezésre áll egy olyan gondolkodási mód, amellyel meghatározza a céljait, majd pedig az ezek leghatékonyabb eléréséhez szükséges eszközöket, feltételezi, hogy a cselekvő a homlokzatra irányuló fenyegetések erősségét minimalizálni kívánja, s ezen törekvése érdekében bizonyos stratégiákat alkalmaz. A racionálisan cselekvő ember három kívánsága, hogy 1) közölje a homlokzatfenyegető aktus tartalmát, 2) minél gyorsabban és hatékonyabban cselekedjen, végül pedig az, hogy 3) valamilyen mértékben megóvja a saját és az interakcióban részt vevő partnerének homlokzatát. Attól függően, hogy mekkora a homlokzatomlás kockázata, és a beszélő mely kívánságainak veszi leginkább figyelembe a súlyát, kiválaszthatja, hogy egyáltalán megteszi-e a homlokzatfenyegető aktust, és amennyiben igen, minimalizálja-e a fenyegetés erősségét, és ezt milyen stratégiával teszi. Ennek értelmében a cselekvő megteheti a homlokzatfenyegető aktusokat mikrofonba, azaz direkt, szándékát egyértelműen kifejezve, vagy mikrofon mellé, azaz közvetetten, úgy, hogy szándékát elrejtethi, ezáltal amiatt nem kérhető számon. A mikrofonba stratégiák közé tartozik a pörén,

oroslás nélkül stratégia, amikor a cselekvő direkt módon, a lehető leghatékonyabban fejezi ki magát, s nem törődik a résztvevők homlokzatával, illetve az oroslással végrehajtott pozitív és negatív udvariassági stratégiák. Az oroslással a beszélő elismeri a fenyegetés potenciálisan romboló hatását, a hallgató homlokzattal kapcsolatos igényeit, illetve megkísérli ellensúlyozni ezt a negatív hatást. A pozitív, azaz közelítő udvariassági stratégia a közeledésen, míg a negatív, távolító udvariassági stratégia az elkerülésen alapszik (Brown-Levinson 2008 [1978]; 1987; Szili 2007).

A különböző udvariassági stratégiákat verbális és nem verbális módon is kifejezhetjük. A továbbiakban kizárólag a verbális udvariassági stratégiák kerülnek tárgyalásra. A pőrén a mikrofonba stratégia nyelvi kifejezése során lényegében Grice (1975) parancsolatait tartja be a beszélő, így követi a minőség, a mennyiség, a relevancia és a mód maximáit. A közvetlen felszólítások (például a *Vigyázz!*) során a sürgősség, eredményesség érdekében felfüggeszhető a homlokzat védelme, míg a *Jöjjön be!* megfogalmazású invitálás azért elfogadható ilyen formában, mert a hallgató érdekeit tartja szem előtt (Brown-Levinson 2008 [1978]; 1987; Szili 2007). A pozitív, közelítő udvariassági stratégiával a beszélő kifejezheti megbecsülését a másik kívánságaira vonatkoztatva, illetve, hogy a saját kívánságai bizonyos tekintetben hasonlóak ezen kívánságokhoz. Ilyen pozitív udvariassági főstratégiák a közös alap teremtése, az együttműködési szándék kifejezése és a hallgató bizonyos igényeinek kielégítése. A pozitív udvariassági stratégiák közé a családi, viccelődő, míg a negatív, távolító udvariassági stratégiák közé inkább a tiszteletteljes viselkedések tartoznak. Utóbbi udvariassági stratégia során a beszélő a hallgató független homlokzatának kedvez, tolakodó cselekedetét minimalizálni igyekszik. Nyelvi megnyilvánulási formái a konvencionizált udvariassági kifejezések (például a *Be tudnád csukni az ajtót?* kérdés), a beszélő kényszerítő szerepét csökkentő, személytelenítő formulák (például a *Nem akarom zavarni, de...* mentegetőzések). A mikrofon mellé stratégiák a grice-i maximák megsértésével, kihasználásával történhetnek. Így az indirekt kérések, a kétértelmű kifejezések, az ironia, a metafora, a szónoki kérdés, a kisebbités vagy a tautológia használata mind a mikrofon mellé stratégiák közé sorolhatók (például a *Micsoda hőség!*, azaz *Kapcsold ki a fűtést!* jelentésű célzás).

Az udvariasság tehát Brown és Levinson (2008 [1978]) értelmezésében olyan homlokzatvédő tevékenység, amelyet a személyközi interakció racionális résztvevői egyetemes stratégiákkal menedzselnek és tartanak fenn, hogy elérjék céljaikat. Nemesi (2011: 84) úgy kezeli az udvariasságot, mint az interakció egyik célját, ebből kifolyólag pedig szükségszerűnek tartja, hogy a racionalitás mint fölöttes rendezőelv kiterjedjen arra. A racionalitási motívumokkal az interakció során a maximális hatékonyságra és minimális energiabefektetésre törekszik a beszélő, míg az interperszonális motívumok a társas alkalmazkodás, az udvariasság, az énmegjelenítés eszközei. Ezen különböző motívumokat a racionalitási elvek mentén rendezzi végül a beszélő, s formálja meg a megnyilatkozását, alakítja ki nyelvi stílusát. Ennek következtében a megnyilatkozás megfogalmazása annál inkább indirekt lesz, minél hangsúlyosabbak az interperszonális motívumok, és annál inkább direkt lesz, minél erőteljesebbek a racionalitási motívumok (Nemesi 2011).

3. Udvariasság és autizmuspektrum-állapot

A spektrum jellegéből adódóan az autizmus állapot tüneteinek súlyossága, megnyilvánulási formái rendkívül változatosak lehetnek. Az autizmus spektrumán kommunikációjukban nagyon jelentős támogatást igénylő (3. súlyossági szint), nem beszélő, illetve támogatást igénylő (1. súlyossági szint), jó vagy kiemelkedő verbális képességekkel és átlagos vagy magas értelmi képességgel rendelkező személyek is elhelyezkednek. Az autista személyek számára általában nehézséget okozhat a saját és mások érzelmeinek megértése, a szociális interakciók kezdeményezése, fenntartása, a verbális és nem verbális kommunikáció szabályozása (APA 2013), illetve nehézségük adódhat a nem szó szerinti kifejezések megértésével, a kommunikatív szándék felismerésével (Happé 1993), a társadalmi illem-szabályok, viselkedési normák rugalmas követésével (APA 2013; Howlin 2001; Győri 2014; Mezőlaki-Ivaskó 2024).

Dr. Temple Grandin és Sean Barron autista szerzők az *Unwritten Rules of Social Relationships. Decoding Social Mysteries Through Autism's Unique Perspectives* című könyvükben (2019: 221) a következőképpen fogalmazzák:¹

Társadalmi szinten értékeljük az őszinteséget, és amikor megpróbáljuk átadni az értékeinket gyermekeink számára, akkor gyakran tanítjuk nekik „Az őszinteség a legjobb irányelv” vagy a „Mindig az igazat mondd!” időtlen kifejezés megfogalmazásának valamilyen változatát. Azonban a szabály számos variációja és kivétele húzódik meg ezen egyszerű szavak mögött, amelyek tisztítást okoznak az autizmussal élő személyek életében.

A szerzők ezzel felhívják a figyelmet arra, hogy az őszinteség (mint társadalmi érték) rugalmas alkalmazására, esetekben (például kegyes hazugság) megszegésére irányuló társadalmi elvárásnak gyakorta nehezen tudnak „megfelelni” az autista személyek.

Howlin (2001: 55) a „szókimondás problémájának” tartja azt az autizmust jellemző szociális nehézséget, miszerint az autista személyek gyakran nem értik meg a szociális szabályokat és azt, hogy a megnyilatkozásaik másokra milyen hatással lehetnek. Annak ellenére, hogy ezen, túlzott őszinteségből fakadó megnyilvánulások mögött nincs negatív, bántó szándék, az autizmus állapotot nem ismerő személyek közönyösnek, udvariatlannak, sértőnek ítélik meg a spektrumon elhelyezkedőket. Az ilyen jellegű incidensek személyközi konfliktushoz, az autista személyek szociális életminőségének romlásához vezethetnek. Ahogy Howlin írja, az autista személyek képesek megtanulni a társadalmi normák alapján felállított szociális szabályokat, azonban sokszor nehézségük adódik ezen szabályok rugalmas alkalmazásával (Howlin 2001: 100). A rugalmatlan viselkedésből, a szó szerinti nyelvhasználat és a nézőpontváltás nehézségéből adódóan a kreatív, egymás igényeit figyelembe vevő kölcsönös kommunikáció sérülhet, ahogy az is sikertelen

¹ Eredeti idézet: „As a society we value honesty and in our attempts to pass along our values to our children, we often teach them, »Honesty is the best policy,« or some variation of the timeless axiom, such as, »Always tell the truth.« Lurking behind these simple words, however, are a host of variations and exceptions to the rule that wreak havoc in the lives of people with ASD.” Saját fordítás.

kommunikációhoz vezethet, ha a nem autista résztvevő nem megfelelően értelmezi partnere verbális vagy nem verbális kommunikációját (Milton 2012; Mezőlaki-Ivaskó 2024).

Az antropológus Belek (2018) egyetemista autista személyekkel készített interjúit, résztvevői megfigyelés módszerével gyűjtött anyagát elemezve azt figyelte meg, hogy a heti rendszerességgel tartott, autista személyek számára rendezett egyetemi csoporttalálkozók résztvevői egy kimondatlan szociális szabályt alkalmaznak, miszerint „Ha nem biztos, tedd biztossá!” (Belek 2018: 164: *When unsure, make sure.*). A csoport tagjai Belek értelmezése alapján láthatóan tisztában voltak a különböző társadalmi normákkal, a konvencionális közvettséggel mint negatív udvariassági stratégiával, azonban szerintük az indirekt megnyilvánulások, ha az implicit jelentés nem kerül feloldásra, rendkívül zavaróak tudnak lenni. Így a csoport tagjai által érvénybe hozott szabály arra vonatkozik, hogy félreérthető, kétértelmű értelmezési lehetőségek esetén a hallgató kérje a megnyilatkozás explicitebb megfogalmazását. Ochs és szerzőtársai (2004) a saját kutatásuk során megfigyelt autista személyek ehhez hasonló viselkedését úgy írták le, mint a szociális helyzetek „túlzott részletezését” (over-specify). Belek leírja, hogy a kutatásában szereplő autista egyetemisták lelkesen vizsgálták, analizálták a szociális viselkedés szabályait, azonban azok rugalmas alkalmazása már kihívást jelentett számukra. Belek (2018) terepmunkájának eredménye, hogy megfigyelte azt a jelenséget, miszerint az autista személyeknek a szociális viselkedés elsajátítására vonatkozó igyekezte, illetve a tanult társadalmi normák kontextusérzékeny módon való gyakorlatba ültetése között diszkrépancia áll fenn. Az autista egyetemisták erre a problémára különböző megküzdési stratégiákat alakítottak ki, mint például az egyértelműsítés kérése vagy a szociális normák tüzetes megfigyelése. Belek adatközlői arról is beszámoltak, hogy tapasztalataik alapján a többségi társadalom elvárja az alkalmazkodást az autista személyektől, míg ők nem tesznek eleget a befogadásért. Ez a gondolat megerősíti Milton (2012; 2018) „kettős empátia problémája” elméletét, miszerint ha az interakció két olyan résztvevő között zajlik, akiknek a világról alkotott tapasztalataik merőben eltérőek egymástól, akkor nehezen tanúsítanak egymás iránt empátiát. Az autista személyek a maszkolás (camouflage) stratégiáját alkalmazva adaptálódhatnak a predominantán nem autista emberek szociális világába úgy, hogy az autisztikus jegyeiket elmaszkolják, míg azokat a viselkedéses jegyeket, melyeket elvár a többségi társadalom, tudatosan vagy tudattalanul mesterségesen produkálják (Cook et al. 2021). Az autista személyek, akik tudatosan vagy tudattalanul maszkolják autisztikus viselkedésjegyeiket, a látszólag „kisebb rosszat”, a mentális egészséggel kapcsolatos negatív következményeket választották, mintsem a diszkriminációt vagy a megbélyegzést. Korábbi tanulmányok szerint a maszkolás egy kimerítő folyamat, és gyakran a szorongás, stressz, identitászavar a következménye (Bargiela–Steward–Mandy 2016; Cook et al. 2021).

Sirota (2004) kutatása során azt vizsgálta, hogy a különböző képességű autista gyermekek hogyan használják az udvariassági stratégiákat. 8–12 éves gyermekekkel folytatott, családi, közösségi környezetben felvett spontán diskurzusokat elemzett, és azt az eredményt kapta, hogy az autista gyermekek produkáltak különböző idiomatikus, konvencionális udvariassági stratégiákat (például udvarias elutasítást, indirekt kérést, bocsánatkérést), és olyan pozitív udvariassági

stratégiákat, mint az ajánlattétel, bókolás, támogatás kifejezése, illetve sikeresen részt vettek kérdés-válasz, ajánlat-elfogadás és egyéb konvencionális szomszéd-sági párok alkotásában, továbbá különböző közös figyelmi tevékenységekben.

Koskinen és szerzőtársai (2021) felnőtt autista és nem autista személyek (18–40 év) homlokzatívó stratégiáit vizsgálták történetmegosztást tartalmazó interakciók során. A kísérleti helyzetekben autista és nem autista, egymás számára idegen résztvevőket állítottak párba, akiknek az volt a feladatuk, hogy meséljenek el egy velük megesett boldog, illetve szomorú történetet. A kutatók azt találták, hogy a nem autista személyekkel ellentétben az autista személyek nem óvták sem a saját, sem a partnerük homlokzatát, illetve nem fogadták el a partnerük által felajánlott homlokzatívást sem, hanem felvállalták a negatívnak ítélt tulajdonságaikat.

4. Kutatási kérdések

Az autizmus állapot és a homlokzat, illetve az udvariasság kérdéskörének kapcsolata mint kutatási terület láthatóan heterogén, olykor egymásnak ellentmondónak tűnő eredményekkel szolgál. Jelen tanulmányban azt vizsgálom, hogy az autista és a nem autista felnőtt személyek hogyan ítélik meg, milyen udvariassági stratégiát alkalmaznának, ha alkalmaznának, egy olyan társas interakció során, amelyben a saját vagy a partnerük goffmani homlokzata fenyegetett.

Ehhez az alábbi kutatási kérdéseket fogalmaztam meg:

1. Mely verbális udvariassági stratégiát milyen mértékben preferálják az autista és nem autista személyek különböző homlokzatfenyegető aktusok elkövetése során?
2. Vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően?

A tanulmányban továbbá ismertetem a *Homlokzatfenyegető aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciája* című szociopragmatikai, megítéltetési kérdőívet (HOFAMIS kérdőív).

5. Adatközlői toborzás, az adatfelvétel menete, adatközlők

A kutatási terv etikai engedélyt kapott 2021. 05. 04-én a Tudományos és Kutás-etikai Bizottságtól (Cím: Udvariassági stratégiák autizmus-spektrum-zavarban: homlokzatfenyegető aktusok tipikus és atipikus nyelvhasználók körében, ügyiratszám: IV/3899- 1 /2021/EKU). A kutatásban való részvételi lehetőség megosztása közösségi média felületeken történt, illetve autizmussal, autista személyekkel foglalkozó intézmények, szervezetek munkatársainak segítségét is kértem a toborzásban. A toborzás és az adatfelvételi időszak 2022 márciusa és 2023 áprilisa között történt. A kutatásra való jelentkezés önkéntes alapon zajlott, az adatok anonim módon kerülnek feldolgozásra. Az adatközlők az adatfelvételt indoklás nélkül megszákhatták, és kérhették adataik megsemmisítését.

Az adatfelvétel személyes jelenlétben, csendes, ingerszegény környezetben történt. A teremben csak a kutatást irányító és a vizsgálati személy volt jelen. Az adatközlő táblagép eszközön, önálló tempóban tölthette ki mind az *Autizmus*

Spektrum Kvóciens kérdőívet, mind a HOFAMIS kérdőívet a Jotform felületén. A tablet képernyője szükség esetén nagyítható volt. A két feladatsort követően demográfiai adatokat is gyűjtöttem az adatközlőktől. Az adatok statisztikai feldolgozását Grastyán Márk végezte Jamovi program alkalmazásával, aki emellett segédkezett a statisztikai próbák bemutatásának szövegezésében is. A statisztikai elemzések exploratív természetűek, céljuk a különböző különbségek és összefüggések keresése az adatokban.

Adatközlőként összesen 24 fő, közülük 12 fő felnőtt, kis támogatottsági igényű autista személy és 12 fő felnőtt nem autista személy vett részt a kutatásban. Az autista személyek átlagéletkora 36,75 év ($SD_{\text{autista}} = 7,94$), míg a nem autista személyek átlagéletkora 29,33 év ($SD_{\text{nem_autista}} = 5,57$). Résztvételi kritérium volt, hogy az adatközlők ép vagy korrigált látású, hallású felnőtt személyek legyenek, és ne legyen társult értelmi akadályozottságuk.

6. Módszertan

6.1. A Homlokzatzfenyegető aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciája kérdőív (HOFAMIS kérdőív) bemutatása

A *Homlokzatzfenyegető aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciája* kérdőív (HOFAMIS kérdőív) egy kvantitatív, önállóan kitölthető sociopragmatikai kérdőív. A válaszadónak meg kell ítélnie, hogy egy fiktív szituációban, amely során a saját vagy partnere homlokzata fenyegetve van, alkalmazna-e, és ha igen, milyen udvariassági stratégiát alkalmazna a fenyegetés mértékének enyhítésére. A történetek leírják az elképzelendő jelenetek kontextusát (helyzet körülményei, partnerek közötti viszony minősége), és hogy az adatközlőnek milyen attitűddel szükséges behelyezkednie a beszélőpartner szerepébe. Ezen explicit kontextuális jegyek megkönnyítik az adatközlő válaszadását.

A kérdőív a könnyebb érthetőség kedvéért tegező formában íródott. Narráció nem készült, hogy az adatközlő saját tempójában értelmezhesse az írott szöveget. A teszt 18 rövid történetet tartalmaz, minden történet egy homlokzatzfenyegető aktust jelenít meg. A kérdőív elején az adatközlőnek Likert-skálán kell jelölnie, hogy mennyire éri magát az adott pillanatban fáradtnak, illetve milyen az aktuális hangulata.

Az adatközlő feladata, hogy Likert-skálán megítélje, hogy az adott helyzetben a felsorolt megnyilatkozásokat milyen valószínűséggel mondaná az elképzelt diskurzusban szereplő interakciós partnerének. Az adatközlő megítélheti az adott megnyilatkozást úgy, hogy 1) „Biztosan nem mondanám.”, 2) „Inkább nem mondanám.”, 3) „Lehet, hogy mondanám.”, 4) „Inkább mondanám.” vagy 5) „Biztosan mondanám.”

Az adatközlőnek külön-külön meg kell ítélnie, hogy milyen valószínűséggel mondaná az A) mikrofonba, pőrén orvoslás nélküli stratégiát tartalmazó megnyilatkozást; B) mikrofonba, orvoslással, pozitív udvariassági stratégiát tartalmazó megnyilatkozást; C) mikrofonba, orvoslással, negatív udvariassági stratégiát tartalmazó megnyilatkozást; és végül a D) mikrofon mellé stratégiát tartalmazó megnyilatkozást. Az adatközlőnek ezután azt is meg kell ítélnie, hogy szerinte milyen mértékben kellemetlen az adott szituáció önmaga, illetve a partnere számára, ugyancsak egy ötfokozatú Likert-skálán. Megnyilatkozás produkcióját igénylő kérdőív esetében lehetséges, hogy a preferált stratégiák is mások lennének. Azonban a

kérdőív a használhatóság, összehasonlíthatóság és objektivitás támogatása, illetve a kitöltéssel járó kognitív terhelés elkerülése érdekében zárt kérdéseket tartalmaz, előre megírt válaszok közül kell választania az adatközlőnek. A könnyen kitölthető kérdőív eredményei statisztikailag egyszerűen értékelhetők, egymással összehasonlíthatók. A megadott válaszokat nem szükséges további tartalmi elemzés alá vetni annak érdekében, hogy a közölni szándékolt információ kinyerhető legyen. A nyílt végű kérdőívek további hátránya, hogy nagy energiabefektetést igényelhetnek az adatközlőktől.

1. Tegyük fel, hogy egy bútorgyárban dolgozol. A főnökkel keveset találkozol, nem ismeritek különösebben egymást. Éppen költözködsz, és kölcsön szeretnéd kérni a cég egyik nagy furgonját. Mit mondanál neki?					
	Biztosan nem mondanám.	Inkább nem mondanám.	Lehet, hogy mondanám.	Inkább mondanám.	Biztosan mondanám.
Szeretném kölcsönkérni a céges furgont.	☐	☐	☐	☐	☐
Ugye, nem haragszik, ha kölcsönkérem a céges furgont?	☐	☐	☐	☐	☐
Nem akarok kellemetlenséget okozni, de hálás lennék, ha kölcsönkérhetném a céges furgont.	☐	☐	☐	☐	☐
De jó lenne egy olyan furgon a költözéshez, mint ami a cégnél van!	☐	☐	☐	☐	☐
Ebben a helyzetben...					
	Egyáltalán nem kellemetlenül.	Inkább nem kellemetlenül.	Nem tudom eldönteni.	Inkább kellemetlenül.	Nagyon kellemetlenül.
...te mennyire éreznéd magad kellemetlenül?	☐	☐	☐	☐	☐
...szerinted a másik fél mennyire érezné magát kellemetlenül?	☐	☐	☐	☐	☐

1. ábra

A HOFAMIS kérdőív első története, amely formális helyzetet és szívességkérés beszédaktust jelenít meg, illetve a hozzá tartozó udvariassági stratégia megítélésére és a kellemetlenség megítélésére irányuló feladatok

Az 1. ábrán a kérdőív egyik története és a hozzá tartozó feladatok láthatók. A megjelenített fiktív történetben a homlokzatfenyegető aktus a szívességgérés, amely az adatközlők partnerének negatív homlokzatát fenyegeti. A történetben a beszédpartnerek között formális viszony feltételezett, amelyre a köztük lévő hierarchikus különbség, illetve a mélyebb ismeretség hiánya utal.

A 18 történet a partnerek közötti viszonyok formalitásának 3 szintjét jeleníti meg, először formális, majd neutrális, végül informális kapcsolat van a diskurzusban szereplő személyek között. Formális viszony esetében az elképzelt beszédpartner az adatközlő főnöke, neutrális viszony esetében a munkatársa, informális viszony esetében pedig egy barátja. A 18 történet összesen 6 homlokzatfenyegető aktust mutat be: 1) szívességgérés (az adatközlő szívességet kérne a partnerétől); 2) emlékeztetés (az adatközlő emlékeztetné egy anyagi tartozására a partnerét); 3) dicsekvés (a partner kikérné az adatközlő véleményét); 4) kérdőre vonás jogosan (az adatközlőt kérdőre vonják egy hibázásáért); 5) kérdőre vonás nem jogosan (az adatközlőt alaptalanul vonják kérdőre); 6) invitálás (az adatközlőt számára nem kívánatos tevékenységre invitálják). Ezeket a homlokzatfenyegető aktusokat, típusaikat, irányultságukat, illetve a válaszlehetőségekben megjelenített HFA stratégiák jellemzőit az 1. táblázatban összegzem.

A fiktív történetek által megjelenített aktusok	Az aktus általi fenyegetés irányultsága	Az aktus által fenyegetett homlokzat típusa	Válaszlehetőségek aktusa	Válaszlehető ségek általi fenyegetés irányultsága	Válaszlehető ségek által fenyegetett homlokzat típusa
Szívességgérés	Partner	Negatív	Szívességgérés	Partner	Negatív
Emlékeztetés	Partner	Negatív	Emlékeztetés	Partner	Negatív
Dicsekvés	Partner	Pozitív	Egyet nem értés	Partner	Pozitív
Kérdőre vonás (jogosan)	Adatközlő	Negatív	Megbánás/ elismerés	Adatközlő	Pozitív
Kérdőre vonás (nem jogosan)	Adatközlő	Negatív	Elhárítás/ hibáztatás	Partner	Pozitív
Invitálás	Adatközlő	Negatív	Visszautasítás	Partner	Pozitív

1. táblázat

A fiktív történetekben megjelenő homlokzatfenyegető aktusok irányultságai és típusai, illetve a válaszlehetőségekben megjelenített udvariassági stratégiák jellemzői

Az 1. táblázatban látható, hogy a hat homlokzatfenyegető aktusból három az adatközlő, három pedig az elképzelt beszédpartner homlokzatát fenyegeti. A kérdőív kiértékelése során a kutató a beszédpartnerek közötti viszony formalitásán kívül a táblázatban felsorolt szempontok mentén is vizsgálhatja az adatközlők udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciáit a Likert-skálán megadott válaszok alapján.

6.2. Az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív (*Autism-Spectrum Quotient - AQ*) bemutatása

Az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív Baron-Cohen, Wheelwright, Skinner, Martin és Clubley 2001-ben bemutatott szűrőeszköze,² amely 50 tételből álló, önállóan kitölthető kérdőívként az autisztikus viselkedésspektrum felmérésére irányul. A kérdőívet a szerzők Asperger-szindrómás és magasan funkcionáló autista³ személyek vizsgálatára alakították, azaz a mai diagnosztikai kritériumok (APA 2013) alapján azt mondhatjuk, hogy önkitölthető mivoltából adódóan a teszt azon személyek körében alkalmazható, akik kommunikációja, nyelvhasználata kis támogatást igényel (1. szintű súlyossági besorolás). A teszt 5 készségterületet vizsgál, ezek a következők: szociális készség, figyelemváltás, részletközpontú figyelem, kommunikáció, képzelet. A teszten maximum 50 pontot lehet elérni, készségterületenként 10-et. Minél magasabb a kitöltő pontszáma, annál több autisztikus viselkedésspektrum feltételezhető az adott területen, illetve összességében. A társas (szociális) készség alskálán elért magasabb eredmény a társas helyzetekben tapasztalt nehézségeket, kényelmetlenséget indikálja, a társas interakciók nehézségét vagy elkerülését. A figyelemváltás alskálán elért magasabb pontszám a feladatok vagy tevékenységek közötti fókuszváltás, valamint a rutinszerű változásokhoz, váratlan eseményekhez való alkalmazkodás nehézségét jelzi. A részletközpontú figyelem a környezet konkrét részleteire és mintázataira való fokozott összpontosításra vonatkozik, ami kihívást okozhat a tág kontextus észlelésében és megértésében. A kommunikáció alskála a kölcsönös, reciprok kommunikáció és a társas jelek értelmezésében jelentkező nehézségeket foglalja össze. Végül a képzelet alskála a képzelőerővel kapcsolatos kihívásokra, az elképzelt forgatókönyvekkel (szerepjáték) kapcsolatos nehézségekre vonatkozik. 32 vagy annál magasabb pontszámnál javasolt az autizmus állapot lehetséges fennállásának további vizsgálata.

Az, hogy önreflexión alapul a válaszadás a HOFAMIS kérdőív esetében, nem veszélyezteti a kutatás megbízhatóságát, mert a két adatközlői csoport vélekedéseit, megítéléseit hasonlítom össze egymással, és nem önmagában vizsgálom az autizmuspektrum-állapotra jellemző metapragmatikai képességet. Így tehát a két csoport reflexióit mérem össze, és nem a képességeiket, viselkedésüket. Az autizmuskutatásban bevett módszertan, hogy önállóan kitölthető kérdőívek segítségével mérik fel a felnőtt autista személyek képességprofilját (például: *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív). A teljes HOFAMIS kérdőív a függelékben elérhető: <https://doi.org/10.14232/jeny.2025.1.6>.

² A teljes AQ teszt megtalálható Baron-Cohen et al. (2001) tanulmányának függelékében: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1023/A:1005653411471.pdf>

³ A DSM-5 Diagnosztikai Kézikönyv (APA 2013) már nem használja ezeket a diagnosztikai csoportokat, hanem az autizmuspektrum-zavarok alá sorolja őket alkategóriák megkülönböztetése nélkül. Az autizmuspektrum-állapot súlyosságát a támogatási szint mértékének függvényében különbözteti meg egymástól.

7. Eredmények

7.1. Az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőívén elért eredmények bemutatása

Az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív esetében az elért pontszám pozitív irányú korrelációt mutat a feltételezett autisztikus viselkedésjegyek számával. Amennyiben az adatközlő 32 vagy annál magasabb pontszámot ér el a kérdőívén, az autizmuspektrum-állapot kivizsgálása javasolt. A magas pontszám a szociális készségterületen „atipikus” szociális viselkedést, a figyelem váltásának területén fókuszált figyelmet, a részletközpontú figyelem területén a részletekre való erős figyelmet, a kommunikáció területén „atipikus” kommunikációt, és a képzelőerő területén „atipikus” képzelőerőt implikál.

Az autista és nem autista személyek AQ kérdőívén elért összpontszámainak összevetése független mintás t-próba alkalmazásával történt. A Shapiro–Wilk-próba eredménye egyik esetben sem volt szignifikáns, vagyis a normál eloszlás mindkét csoport esetében teljesült. A szóráshomogenitás ellenőrzésére szolgáló Levene-teszt szintén nem adott szignifikáns eredményt ($p = 0,868$). A t-próba eredménye szignifikáns volt ($t(22) = -9,06$, $p < 0,001$). Az autista személyek jelentősen magasabb összpontszámot értek el az AQ kérdőívén ($Med_{autista} = 35$, $M_{autista} = 35,4$, $SD_{autista} = 5,88$), mint a nem autista személyek ($Med_{nem_autista} = 11$, $M_{nem_autista} = 12,3$, $SD_{nem_autista} = 6,62$).

A társas (szociális) készségek területén elért AQ pontszámok összehasonlítása Mann–Whitney-U-próbával történt, mert a nem autista személyek csoportjának esetében a normál eloszlás nem teljesült. A próba szignifikáns eredményt adott ($U = 3$, $p < 0,001$), az autista személyek ($Med_{autista} = 7$, $M_{autista} = 7,25$, $SD_{autista} = 1,48$) a társas készségek területén magasabb pontszámot értek el a nem autista személyekhez képest ($Med_{nem_autista} = 1$, $M_{nem_autista} = 1,92$, $SD_{nem_autista} = 1,93$).

A figyelemváltás esetében az autista személyek csoportjának normál eloszlása nem teljesült, ezért ezúttal is Mann–Whitney-U-próbával történt az elemzés. A próba szignifikáns eredményt adott ($U = 3$, $p < 0,001$), az autista személyek ($Med_{autista} = 9$, $M_{autista} = 8,67$, $SD_{autista} = 1,37$) a figyelemváltási készségek területén magasabb pontszámot értek el a nem autista személyekhez képest ($Med_{nem_autista} = 3,5$, $M_{nem_autista} = 3,58$, $SD_{nem_autista} = 1,83$).

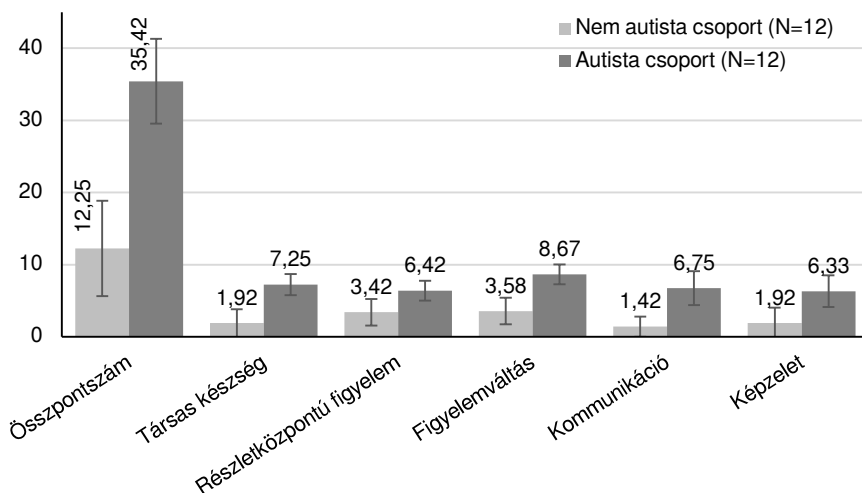
A részletközpontú figyelem esetében mind az autista, mind a nem autista csoportnál teljesült a normál eloszlás, az elemzés független mintás t-próbával történt. A szóráshomogenitás teljesült, a Levene-teszt eredménye nem volt szignifikáns ($p = 0,518$). A t-próba eredménye szignifikáns volt ($t(22) = -4,53$, $p < 0,001$). Az autista személyek szignifikánsan magasabb pontszámot ($Med_{autista} = 7$, $M_{autista} = 6,42$, $SD_{autista} = 1,38$) értek el az AQ kérdőív részletközpontú figyelem kategóriáján, mint a nem autista személyek ($Med_{nem_autista} = 3,5$, $M_{nem_autista} = 3,42$, $SD_{nem_autista} = 1,83$).

A kommunikáció készségterületén is teljesült a független mintás t-próba előfeltételének számító, csoportonkénti normál eloszlás. A Levene-teszt szignifikáns eredményt adott ($p = 0,069$), a szóráshomogenitás teljesült. A próba eredménye szignifikáns volt, ($t(22) = -6,8$, $p < 0,001$). Az autista személyek ($Med_{autista} = 6,5$, $M_{autista} = 6,75$, $SD_{autista} = 2,34$) magasabb pontszámot értek el kommunikáció

területén, mint a nem autista személyek ($Med_{nem_autista} = 1$, $M_{nem_autista} = 1,42$, $SD_{nem_autista} = 1,38$).

Végül, a képzeletet mérő AQ tételek esetében a nem autista csoport adatainak normál eloszlása nem teljesült. A Mann-Whitney-U-próba eredménye szignifikáns volt ($U = 13$, $p < 0,001$). Az autista személyek ($Med_{autista} = 6$, $M_{autista} = 6,33$, $SD_{autista} = 2,19$) a képzelet területén magasabb pontszámot értek el a nem autista személyekhez képest ($Med_{nem_autista} = 1$, $M_{nem_autista} = 1,92$, $SD_{nem_autista} = 2,15$).

Az autista adatközlők AQ pontszáma minden készségterületen, illetve az összpontszámot tekintve is szignifikánsan magasabb, mint a nem autista adatközlők pontszáma. Az autista és nem autista adatközlőknek a vizsgált készségterületeken elért pontszámainak átlagát a 2. ábrán láthatók.

2. ábra

Az autista és nem autista adatközlők az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőíven (AQ) elért pontszámainak átlaga és szórásértékei a mért készségterületek szerint felosztva

7.2. A Homlokzatfenyegető aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciája kérdőív (HOFAMIS kérdőív) eredménye

7.2.1. Mely verbális udvariassági stratégiát milyen mértékben preferálják az autista és nem autista személyek homlokzatfenyegető aktusok elkövetése során?

Annak megvizsgálása érdekében, hogy vajon a különböző verbális udvariassági stratégiákat egymáshoz képest hogyan preferálják az autista és nem autista adatközlők, külön-külön összehasonlítottam a preferenciájukat az egyes stratégiákra vonatkozóan.

A pőrén, orvoslás nélküli stratégiát tartalmazó stratégia ('A' válasz) preferenciájának esetében a független mintás t-próba nem mutatott szignifikáns eltérést a

két csoport között ($t(22) = 0,202, p = 0,842$), az autista személyek átlaga 3 ($Med_{autista} = 3,06, SD_{autista} = 1,02$), a nem autista személyek átlaga 3 ($Med_{nem_autista} = 3,08, SD_{nem_autista} = 0,76$).

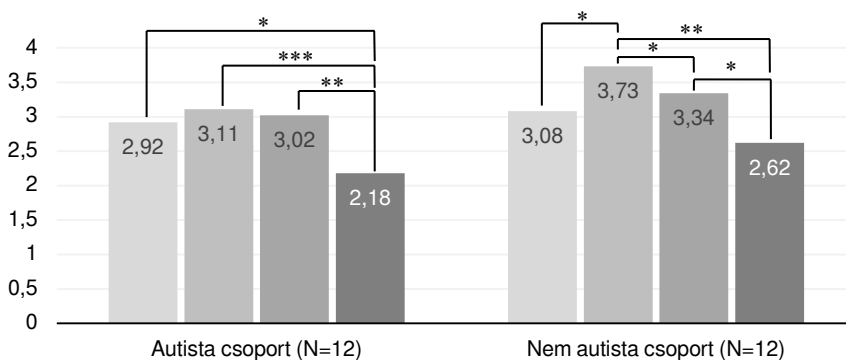
A pozitív udvariassági stratégia ('B' válasz) esetében a független mintás t-próba szignifikáns eltérést mutatott ki a két csoport eredményei között ($t(22) = 2,56, p = 0,018$), az autista személyek átlagosan ($M_{autista} = 3,11, Med_{autista} = 3,11, SD_{autista} = 0,66$) kevésbé preferálják ezt a stratégiát, mint a nem autista személyek ($M_{nem_autista} = 3,73, Med_{nem_autista} = 3,86, SD_{nem_autista} = 0,52$).

A negatív udvariassági stratégiát tartalmazó válasz ('C' válasz) esetében a Levene-teszt alapján nem teljesült a szóráshomogenitás ($p = 0,3$), a Welch-féle korrekcióval végzett próba eredménye szerint nem volt szignifikáns különbség az autista és nem autista csoport között ($t(15,4) = 0,977, p = 0,344$), az autista személyek átlaga 3,02 ($Med_{autista} = 3,06, SD_{autista} = 1,03$), a nem autista személyek átlaga 3,34 ($Med_{nem_autista} = 3,28, SD_{nem_autista} = 0,47$).

A mikrofon mellé stratégia ('D' válasz) esetében sem adott szignifikáns eredményt a független mintás t-próba ($t(22) = 1,3, p = 0,206$) a két csoport preferenciái között: az autista személyek átlaga 2,18 ($Med_{autista} = 2,17, SD_{autista} = 0,64$), a nem autista személyek átlaga 2,62 ($Med_{nem_autista} = 2,44, SD_{nem_autista} = 0,97$). Azaz, egyedül a pozitív udvariassági stratégiát preferálják egymástól szignifikánsan eltérő mértékben az autista és nem autista személyek.

Ezt követően megvizsgáltam, hogy csoporton belül hogyan viszonyulnak egymáshoz a különböző stratégiák preferenciái, azaz statisztikailag kimutathatóan jobban preferálnak-e bizonyos stratégiákat a többihez képest az autista, illetve nem autista személyek. Az eredmények a 3. ábrán láthatók.

■ Pőrén, orvoslás nélkül ■ Pozitív udvariasság ■ Negatív udvariasság ■ Mikrofon mellé

* $p \leq 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

3. ábra

Az udvariassági stratégiák preferenciáinak átlagai az autista és a nem autista csoporton belül

Az autista személyek csoportján belül kimutatható volt, hogy a mikrofon mellé stratégiánál mindhárom másik válaszopciót szignifikánsan jobban preferálták. Így a pőrén, orvoslás nélküli stratégiát ($t(11) = 2,44, p = 0,033$), a pozitív udvariassági

stratégiát ($t(11) = 5,78$, $p < 0,001$) és a negatív udvariassági stratégiát ($t(11) = 3,9$, $p = 0,002$) is.

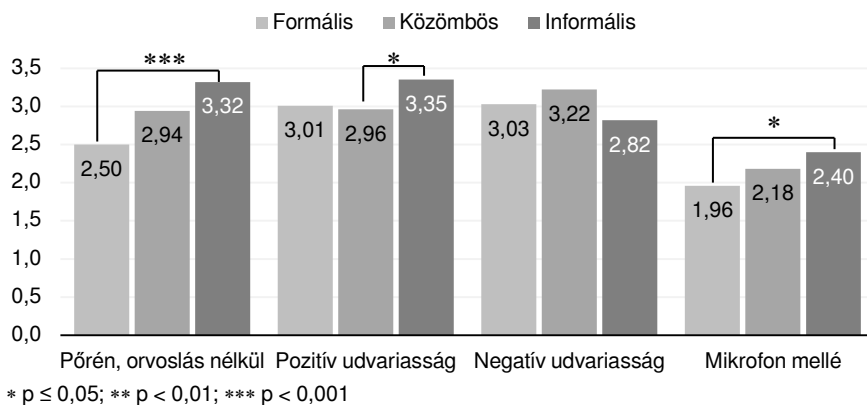
A nem autista személyek a pozitív udvariassági stratégiát mindhárom másik stratégiánál szignifikánsan jobban preferálták. A pőrén, orvoslás nélküli stratégiánál ($t(11) = -2,68$, $p = 0,02$) és a mikrofon mellé stratégiánál ($t(11) = 4,01$, $p = 0,002$) egyértelműen jobban preferálják a pozitív udvariassági stratégiát, a negatív udvariassági stratégia esetében azonban csak tendenciaszinten mutatható ki ez a különbség ($t(11) = 2,16$, $p = 0,054$). Emellett a negatív udvariassági stratégiát is jelentősen jobban preferálják, mint a mikrofon mellé stratégiát ($t(11) = 2,69$, $p = 0,02$).

7.2.2. Vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően?

A kérdés megválaszolásához mind a négy udvariassági stratégia preferenciáját megvizsgáltam külön az autista, és külön a nem autista csoporton belül, a történetekben megjelenített partnerek közötti viszony formalitásának függvényében.

Az autista személyek esetében az ismételt méréses ANOVA minden előfeltétele teljesült, a normalitás teljesült ($p > 0,05$), és a szfericitás-próba eredménye sem volt szignifikáns, vagyis a varianciák egyenlősége is teljesült. A posthoc tesztek eredményeképpen kiderült, hogy az autista személyek a pőrén, orvoslás nélküli stratégiát formális helyzetben szignifikánsan kevésbé preferálják, mint informális helyzetben ($t(11) = -4,83$, $p = 0,001$).

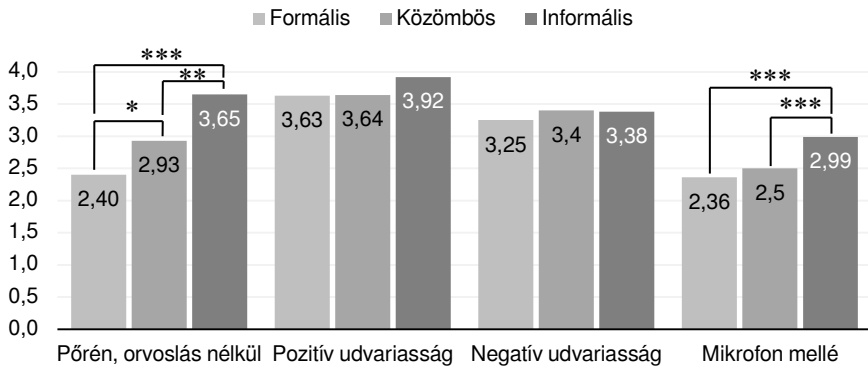
A pozitív udvariassági stratégiát az autista személyek közömbös helyzetben szignifikánsan kevésbé preferálják, mint informális helyzetben ($t(11) = -3,02$, $p = 0,029$), míg a mikrofon mellé stratégiát formális helyzetben preferálják kevésbé az informális helyzethez képest ($t(11) = -2,7$, $p = 0,05$). A negatív udvariassági stratégia preferenciája nem mutatott szignifikáns különbséget a formalitás függvényében ($F(2,22) = 1,49$, $p = 0,248$). A megkérdezett autista személyek eredményei a 4. ábrán láthatóak.

4. ábra

Az autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciáinak átlagai a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően

A nem autista személyek esetében a pőrén, orvoslás nélküli stratégia preferenciájának vizsgálatakor az ismételt méréses ANOVA előfeltételei teljesültek, a próba eredménye szignifikáns volt ($F(2, 22) = 27,8, p < 0,001$). A stratégiát formális viszony esetében kevésbé részesítették előnyben, mint közömbös helyzetben ($t(11) = -3,25, p = 0,02$), illetve mint informális viszony esetében ($t(11) = -8,25, p < 0,001$). Emellett közömbös viszony előfordulásakor is kevésbé preferálták a pőrén stratégiát, mint informális viszony esetében ($t(11) = -3,83, p = 0,007$). A pozitív udvariassági stratégia preferenciájának vizsgálatánál alkalmazott ismételt méréses ANOVA nem mutatott szignifikáns eredményt, nem volt különbség a preferenciák között a partnerek közötti viszonytól függően ($F(2, 22) = 1,04, p = 0,369$), ahogy a negatív udvariassági stratégia esetében sem ($F(2, 22) = 0,56, p = 0,579$). A mikrofon mellé stratégiát a nem autista személyek formális ($t(11) = -4,87, p = 0,001$), illetve közömbös ($t(11) = -5,12, p < 0,001$) viszony előfordulásakor szignifikánsan kevésbé preferálják, mint informális helyzetben. A megkérdezett nem autista személyek eredményei az 5. ábrán láthatóak.

* $p \leq 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

5. ábra

A nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciáinak átlagai a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően

7.3. Korrelációk az AQ kérdőívén és a HOFAMIS kérdőívén elért eredmények között

Megvizsgáltam, hogy vajon felfedezhető-e szignifikáns korreláció a homlokzatfenyegető aktus minimalizálására irányuló stratégiák preferenciái, illetve az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív által mért autisztikus viselkedésjegyek között. Az AQ kérdőívén elért összpontszám vizsgálatakor a Pearson-korrelációs teszt a változók normál eloszlása miatt alkalmazható volt. A pozitív udvariassági, illetve a mikrofon mellé stratégiák preferenciája negatív irányú összefüggést mutat az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőívén elért összpontszámmal. Ez az összefüggés a pozitív udvariasság esetében erős ($r(22) = -0,63, p < 0,001$), míg a mikrofon mellé stratégia esetében közepes erősségű ($r(22) = -0,46, p = 0,025$).

A normál eloszlás nem teljesült az AQ kérdőív valamennyi alskálájának pontszáma esetében, ezért Spearman-korrelációs teszttel történt a vizsgálat. Az eredményeket a szignifikancia jelölésével az alábbi, 2. számú táblázat mutatja.

AQ alskála	Orvoslás nélküli	Pozitív udvariasság	Negatív udvariasság	Mikrofon mellé
Társas készségek	0,02	-0,5*	-0,24	-0,49*
Figyelemváltás	0,16	-0,6**	-0,02	-0,36
Részletközpontú figyelem	0,02	-0,5*	-0,18	-0,2
Kommunikáció	0,08	-0,65***	-0,34	-0,39
Képzület	0,06	-0,46*	-0,22	-0,5*

2. táblázat

Korreláció a homlokzاتفenyegető aktus minimalizálására irányuló stratégiák preferenciái, illetve az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív által mért autisztikus viselkedésjegyek között.

Megjegyzés. A táblázatban található értékek a Spearman korrelációs koefficiens mutatókat: * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Látható, hogy a pozitív udvariassági stratégia preferenciája negatív irányú összefüggésben áll az AQ kérdőív összes alskáláján mért pontszámmal. Ezen kívül a mikrofon mellé stratégia a szociális készségeken mért pontszámmal, illetve a képzelet területén mért pontszámmal áll negatív irányú összefüggésben. A legerősebb összefüggés a kommunikáció és a pozitív udvariassági stratégia között mutatható ki.

8. Elemzés

8.1. A preferált udvariassági stratégiák az autisztikus viselkedésjegyek függvényében

Az első kutatási kérdésem az volt, hogy mely verbális udvariassági stratégiát milyen mértékben preferálják az autista és nem autista személyek homlokzاتفenyegető aktusok elkövetése során.

A HOFAMIS kérdőíven kapott eredmények azt mutatták, hogy a megkérdezett autista és nem autista felnőttek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái csak a mikrofonba, orvoslással, pozitív udvariassági stratégia esetében térnek el egymástól szignifikáns mértékben: a nem autista személyek jobban preferálják ezt a stratégiát, mint az autista személyek. Az autista személyek a pozitív udvariassági stratégiát csak a mikrofon mellé stratégiánál preferálják jelentősen jobban, míg a nem autista személyek az összes többi stratégiával szemben ezt részesítik előnyben. A pozitív udvariassági stratégia a közeledésen alapszik, annak kimutatásán, hogy a beszélő fél a másik személy kívánságait megbecsüli. Lehetséges, hogy a megkérdezett autista személyek inkább viselkednek saját kívánságaiknak megfelelően, és kevésbé preferálják a családi, közös alapot teremtő megnyilatkozásokat.

A másik, orvoslást tartalmazó negatív udvariassági stratégia tekintetében nem volt különbség a két csoport preferenciája között. Ezt magyarázhatja, hogy e stratégia megnyilvánulhat konvencionális indirekt megnyilatkozási formában is,

amit az autista személyek forgatókönyvszerűen elsajátíthattak. A negatív udvariasság az elkerülésen, a szorosabban vett tiszteleten alapszik, az ilyen típusú személyközi viselkedés pedig, ahogy Belek (2018) is beszámolt erről, tanulható a spektrumon elhelyezkedő személyek számára. Bár a tudatelméleti képesség érintett a legtöbb autista személy esetében, az autisztikus tünetek maszkolásával (Cook et al. 2021), a társadalmilag elfogadott viselkedési normák „megtanulásával” sokan kompenzálni tudják a képességbeli eltéréseket.

Noha a túlzott őszinteség jelenségéről többek között Howlin (2001), illetve a homlokzatóvás elmulasztásáról Koskinen és szerzőtársai (2021) is beszámoltak, jelen adatközlői csoportra nem volt jellemző a pőrén, orvoslás nélküli stratégia kiemelt preferenciája a nem autista személyek eredményeihez képest. A mikrofon mellé stratégiát sem preferálták szignifikánsan kevésbé a nem autista adatközlőkhöz képest, annak ellenére, hogy a nem szó szerinti nyelvhasználat nehezítettsége jellemzi a spektrumot a szakirodalom alapján. Az eredmények alapján elmondható, hogy általánosságban mindkét csoport előnyben részesíti a mikrofonba, mintsem a mikrofon mellé stratégiát, azaz feltételezhetően fontos számukra szándékaik explicit nyilvánvalóvá tétele.

Az autista személyek átlagpontszámaikat tekintve az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőív minden alskáláján szignifikánsan magasabb eredményt értek el, mint a nem autista személyek. Az autisztikus viselkedésjegyek előfordulásainak és az udvariassági stratégiák preferenciáinak lehetséges összefüggéseit az AQ kérdőív és a HOFAMIS kérdőív eredményeinek kapcsolatán keresztül vizsgáltam. A pőrén, orvoslás nélküli stratégia az AQ kérdőív egyik alskálájával sem mutatott szignifikáns korrelációt, azonban a stratégia és a különböző készségterületek között pozitív irányú kapcsolat fedezhető fel. Azaz, a területeken megjelenő autisztikus viselkedésjegyek egyirányú összefüggésben lehetnek a túlzott őszinteséggel jellemezhető, orvoslás nélküli stratégiával. A pozitív udvariassági stratégia preferenciája azonban mindegyik készségterülettel ellentétes irányú, szignifikáns kapcsolatban van, tehát minél kevesebb autisztikus viselkedésjegye van egy adott személynek bármely mért területen, annál inkább preferálja a pozitív udvariassági stratégiát. A pozitív udvariassági stratégia alkalmazása kontextusfüggő, előfeltételezi a másik fél igényeinek figyelembevételét, az együttműködési és közeledő szándékok kifejezését, a partner kívánságainak megbecsülését. A társas készségek nehézsége a társas interakciók elkerülését indikálja, míg a figyelemváltás területén jelentkező kihívások nehezíthetik az interakció során a beszédpartner perspektívájához, illetve a változó kontextushoz való alkalmazkodást, annak megértését. A jó kommunikációs készség magába foglalja a társas jelek adekvát alkalmazását, interpretációját, melyek elengedhetetlenek az orvoslást tartalmazó pozitív udvariassági stratégia alkalmazásakor. A részletközpontú figyelem okozhatja az interakció globális kontextusának nem értését, illetve a megnyilatkozás explicit jelentésének interpretációját. A pozitív udvariassági stratégia alkalmazása gyakran kreatív nyelvi formák használatát jelenti, ami a képzelet nehezítettsége, illetve a részletközpontú figyelem esetén kihívást okozhat.

Érdekes eredmény, hogy a negatív udvariassági stratégia preferenciája nem mutat jelentős kapcsolatot egyik mért készségterülettel sem. Megjegyzendő, hogy a kapcsolat köztük negatív irányú, azaz a készségterületeken jelentkező autisztikus jegyek a stratégia csökkent preferenciáját jelenthetik. A szignifikáns eredmények

hiánya fakadhat a negatív udvariassági stratégiák panelszerű megnyilatkozásainak megtanulásából, a tiszteletteljes, konvencionizált formák univerzális használhatóságából. A mikrofon mellé stratégia jellemzője, hogy a beszélői szándékokat implicit módon közvetíti, ezzel nem egyértelműen kifejezve a beszélő célját. A stratégia az AQ kérdőív összes mért készségével negatív irányú kapcsolatban van, ám ezen összefüggések csak a társas készségekkel, illetve a képzelettel mutathatók ki szignifikánsan. Ez a két jelentős kapcsolat magyarázható azzal, hogy az implicit jelentéstartalom interpretációja és produkciója előfeltételezi a társas készségekkel és képzelettel szoros összefüggésben lévő perspektívaváltás, szándékutalajdonítás képességét.

8.2. A preferált udvariassági stratégiák a kontextus függvényében

A második kutatási kérdésem az volt, hogy vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően. Mindkét vizsgált adatközlői csoport a szociális kontextusra érzékenyen reagálva ítélte meg, hogy a különböző helyzetekben alkalmaznák-e a pőrén, orvoslás nélküli stratégiát. A pőrén, orvoslás nélküli stratégia figyelmen kívül hagyja az interperszonális viszonyokat, elmulasztja a fenyegetett homlokzatának óvását, és azokat a racionális kívánságokat tartja szem előtt, hogy közölje a homlokzatfenyegető aktus tartalmát, illetve gyorsan és hatékonyan cselekedjen. E nagyfokú, „kendőzetlen” őszinteség általánosan elfogadottabb közeli ismerősök, barátok között, mintsem munkahelyi, formális környezetben. Az autista személyek jól érzékelve ezt a szociális kontextusbeli különbséget, szignifikánsan jobban preferálják a stratégiát informális, mint formális közegben, míg a nem autista személyek inkább informálisban, mint közömbösben és formálisban, és inkább közömbösben, mint formálisban.

A pozitív udvariassági stratégiát az autista személyek baráti helyzetben jelentősen jobban preferálják, mint neutrális szituáció során. Az informális helyzetek közeli viszonyt feltételeznek a partnerek között, ezért a stratégia preferenciája mutatja, hogy az autista adatközlők figyelnek a szociális viszony természetére. Az, hogy csak a neutrális szituációhoz képest preferálják szignifikánsan jobban informális helyzetben, és formális helyzetben ez statisztikailag nem mutatható ki, magyarázható azzal, hogy egy ismeretlen, számukra közömbös személlyel nem feltétlen szeretnének közeli viszonyt kialakítani, míg a formális interakcióban megjelenített főnökkel ez indokoltabb lehet. A nem autista személyek egyik viszony esetén se preferálnák jelentősen eltérően a pozitív udvariassági stratégiát, ami a stratégia univerzális alkalmazhatóságával magyarázható, hiszen mind a racionális, mind az interperszonális elveket követni lehet általa.

A negatív udvariassági stratégia preferenciájának esetében egyik adatközlői csoport sem mutatott szignifikáns eltérést az interakciós partnerek közötti viszony függvényében. Ez, a pozitív udvariassághoz hasonlóan, magyarázható a stratégia, és azon belül is a konvencionizált megnyilvánulási formák univerzalizálásával.

A mikrofon mellé stratégia preferenciáira vonatkozó eredmények azonban mindkét csoportnál meglepőek. A szakirodalom Nemesi (2011) alapján feltételezhető lett volna, hogy az indirekt megnyilatkozások – amelyek csak implicit módon sugallják a beszélő szándékát, ezzel nagyobb hangsúlyt fektetve az interperszonális viszonyok megőrzésére s a fenyegetett homlokzatának védelmére – népszerűbbek

a formális helyzetekben, amikor a hierarchikus viszony megkívánja a fokozott udvariasságot. Ezzel szemben mindkét csoport jelentősen jobban preferálta a stratégiát informális helyzetben, mint formálisban, továbbá a nem autista személyek a közömbös viszony esetében is kevésbé preferálták, mint az informális szituáció során. Az eredmény általam két lehetségesnek tartott magyarázatát ismertetem. Egyrészt lehetséges, hogy az adatközlők fontosabbnak tartották az őszinteséget az olyan helyzetekben, amelyek munkahelyi (formális és közömbös) környezetben játszódtak a potenciális következmények súlyossága miatt. Másrészt módszertani ok is állhat a háttérben, miszerint az indirekt megnyilatkozási formákat a kutatásban részt vevők inkább értelmezheték ugratásnak, komolytalan, akár kekeckedő megnyilatkozásoknak, mint távolító, fokozottan udvarias formáknak. Ezt eredményezhette az, hogy a fiktív szituációkat kizárólag írásos formában kapták meg az adatfelvétel során, és nem narrált verzióban, ami segíthette volna őket. A két magyarázat eltérő következtetésekre vezet az autista személyek teljesítményének értelmezésében. Az első magyarázat fennállása esetében az autista adatközlők túlzott őszinteségre, az explicit jelentés megjelenítésére irányuló preferenciája állhat a háttérben. A második magyarázat azt sugallná, hogy az autista adatközlők az implicit jelentéstartalom előfordulásakor fokozottan figyelnek az olyan metakommunikatív eszközök használatára, mint a beszédstílus és a hangsúly.

9. Konklúzió

A tanulmányban bemutatott kutatás során az autista és nem autista felnőtt személyek verbális udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciáit vizsgáltam. Arra kerestem a választ, hogy 1) vajon mely verbális udvariassági stratégiát milyen mértékben preferálják az autista és nem autista személyek különböző homlokzatfenyegető aktusok elkövetése során; illetve 2) vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e a partnerek közötti viszony formalitásának szintjétől függően. Az udvariassági stratégiák preferenciájának felmérésére létrehoztam egy önreflexiós szociopragmatikai kérdőívet, a HOFAMIS kérdőívet. A HOFAMIS kérdőív mellett az *Autizmus Spektrum Kvóciens* kérdőívet is felvettem az adatközlőkkel annak érdekében, hogy nagyobb rálátást kapjak az adatközlők különböző készségterületeire, és hogy ezek a készségek milyen összefüggésben vannak az udvariassági stratégiák preferenciájával.

A kutatás eredményeinek összegzéseként az alábbi gondolatok fogalmazhatóak meg. A megkérdezett autista és nem autista személyek számára egyaránt fontos, hogy kölcsönösen nyilvánvalóvá tegyék a kommunikációjuk során a szándékait, s mindkét csoport figyelembe veszi a szociális kontextus minőségét (interperszonális viszony formalitását) olyan stratégiák esetében, amelyek vagy szélsőségesen racionális motívumokat, vagy szélsőségesen interperszonális motívumokat tartalmaznak. Mindkét adatközlői csoportról elmondható, hogy amennyiben egyértelműek számukra a (fiktív) partner szándékai, illetve a kontextus jellemzői, úgy az egymástól eltérő neurotípusuk ellenére egymáshoz képest hasonló stratégiákat részesítenek előnyben. Ez egybeesik Milton (2012; 2018) „kettős empátia problémája” elméletével. Az autista és a nem autista személyek racionális motívumokként mérlegelték a racionalitási és interperszonális motívumok alkalmazását attól függően, hogy milyen viszonyban állnak egymással a fiktív történetek szereplői.

Az elvégzett kutatás egyik főbb eredménye a következő: az autisztikus viselkedésjegyek és az udvariassági stratégiák preferenciái közötti összefüggések támogatják azt a feltételezést, hogy a homlokzatotóvó tevékenység és az indirekt megnyilatkozások alkalmazása előfeltételez bizonyos szociális és kognitív készségeket, azonban a konvencionalizált megnyilatkozási formák ezen készségek érintettsége ellenére is elsajátíthatóak.

A kutatásom során megítéltetéses, feleletválasztós és nem produkciót elváró módszertannal dolgoztam. Emiatt meglehet, hogy a szociális szabályok és a társadalom által elvárt viselkedés ismerete ellenére az adatközlők udvariassági preferenciája nem feltétlen egyezne meg a gyakorlatban, valós élethelyzetben alkalmazott stratégiákkal. Ez párhuzamban áll Belek (2018) észrevételeivel, amelyeket az autista adatközlővel készített interjúi során figyelt meg. Úgy gondolom, hogy ez a nem autista személyek válaszájáról is elmondható, és eltérőek lehetnek a preferenciáik attól, ahogy valós interakciók során viselkednének.

A tanulmány terjedelmére való tekintettel jelen írás nem foglalja magába azoknak a vizsgálódásoknak az eredményeit, amelyek során arra kerestem a választ, hogy 1) vajon az autista és nem autista személyek udvariassági stratégiákra vonatkozó preferenciái változnak-e attól függően, hogy az adott aktus kinek a homlokzatát fenyegeti, illetve 2) hogy hogyan ítélik meg az adatközlők a különböző homlokzatfenyegető aktusok kellemetlenségének fokát annak függvényében, hogy kinek a homlokzatát éri a fenyegetés.

A kutatás által tágabb képet kaphatunk arról, hogy az autista és nem autista személyek hogyan közelítenének meg egy-egy konfliktusos helyzetet, illetve hogyan viszonyulnak a partnerük és saját homlokzatához. A történetek során megjelenített incidensek a mindennapjaink részei, és az, hogy hogyan viselkedünk, milyen stratégiát preferálunk, nagyban befolyásolja az interperszonális kapcsolataink minőségét, amely kihat az életminőségünkre.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni Ivaskó Líviának a témavezetői támogatását a kutatás előkészítésében, Małgorzata Suszczyńskának a gondolatébresztő beszélgetéseket, Csátár Péternek az építő javaslatait a HOFAMIS kérdőív kialakítását illetően, illetve Grastyán Márknak az adatok statisztikai feldolgozásában nyújtott segítségét. Emellett köszönöm szépen a kutatás adatközlőinek a lelkes hozzáállásukat és kitartó részvételüket.

Hivatkozások

[APA] 2013. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. 5. kiadás.

American Psychiatric Association.

<https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>.

Bargiela, Sarah – Robyn Steward – William Mandy 2016. The experiences of late-diagnosed women with autism spectrum conditions: An investigation of the female autism phenotype. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 46/10:3281–3294. <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2872-8>.

- Baron-Cohen, Simon – Sally Wheelwright – Richard Skinner – Joanne Martin – Emma Clubley 2001. The Autism-Spectrum Quotient (AQ): Evidence from Asperger syndrome/high-functioning autism, males and females, scientists and mathematicians. *Journal of Autism and Developmental Disorders* 31/1:5–17. <https://doi.org/10.1023/A:1005653411471>.
- Belek, Ben 2018. Autism and the proficiency of social ineptitude: Probing the rules of “appropriate” behavior. *Ethos* 46/2:161–179. <https://doi.org/10.1111/etho.12202>.
- Bottema-Beutel, Kristen – Steven K. Kapp – Jessica Nina Lester – Noah J. Sasson – Brittany N. Hand 2021. Avoiding ableist language: Suggestions for autism researchers. *Autism in Adulthood* 3/1:18–29. <https://doi.org/10.1089/aut.2020.0014>.
- Brown, Penelope – Stephen C. Levinson 1987. *Politeness. Some Universals in Language Usage*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Brown, Penelope – Stephen C. Levinson 2008 [1978]. Univerzálék a nyelvhasználatban: az udvariasság jelenségei (ford. Síklaki István). In Síklaki István (szerk.) *Szóbeli befolyásolás II. Nyelv és szituáció*. Budapest: Typotex Kiadó. 37–118.
- Cook, Julia – Laura Crane – Laura Bourne – Laura Hull – William Mandy 2021. Camouflaging in an everyday social context: An interpersonal recall study. *Autism* 25/5:1444–1456. <https://doi.org/10.1177/1362361321992641>.
- Fletcher-Watson, Sue – Francesca Happé 2019. *Autism. A New Introduction to Psychological Theory and Current Debate*. Routledge.
- Goffman, Erving 2008 [1967]. A homlokzatról. In Síklaki István (szerk.) *Szóbeli befolyásolás II. Nyelv és szituáció*. Budapest: Typotex Kiadó. 11–36.
- Grandin, Temple – Sean Barron 2019. *The Unwritten Rules of Social Relationships*. Arlington: Future Horizons.
- Grice, H. Paul 1975. Logic and conversation. In Peter Cole – Jerry L. Morgan (szerk.) *Syntax and Semantics Vol. 3. Speech Acts*. New York: Academic Press. 41–58.
- Győri Miklós 2014. A nyelv, a kommunikáció és a megismerés atipikus mintázatai és kapcsolatai autizmus spektrum zavarokban. In Pléh Csaba – Lukács Ágnes (szerk.) *Pszicholingvisztika. Magyar pszicholingvisztikai kézikönyv*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 1345–1382.
- Happé, Francesca G. E. 1993. Communicative competence and theory of mind in autism: A test of relevance theory. *Cognition* 48/2:101–119. [https://doi.org/10.1016/0010-0277\(93\)90026-R](https://doi.org/10.1016/0010-0277(93)90026-R).
- Howlin, Patricia 2001. *Autizmus. Felkészülés a felnőttkorra*. Budapest: Kapocs Könyvkiadó.
- Ivaskó Livia 2005. Féltreértéseink nyomában. In Ivaskó Livia (szerk.) *Érthető kommunikáció*. Szeged: SZTE Médiatudományi Tanszék. 14–26.
- Koskinen, Emmi – Melisa Stevanovic – Anssi Peräkylä 2021. The recognition and interactional management of face threats: Comparing neurotypical participants and participants with Asperger’s syndrome. *Social Psychology Quarterly* 84/2:132–154. <https://doi.org/10.1177/01902725211003023>.

- Mezőlaki Regina 2024. Autista felnőttek és autista személyekkel foglalkozó szakemberek a sikeres kommunikációról. In Bajzát Tímea Borbála – Hauber Kitti – K. Molnár Emese – Kopcsák Róbert – Mayer Péter – Turcsik Báborka (szerk.) *Nyelvek és nézőpontok. Tanulmányok a 17. és 18. Félúton konferenciáról*. Budapest: ELTE BTK. 39–54.
- Mezőlaki Regina – Ivaskó Lívia 2019. Felnőtt neurotipikus és autista személyek közötti társas interakciós konfliktushelyzetek kezelésének sajátosságai. *Argumentum* 15:738–754. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2019/3>.
- Mezőlaki, Regina – Lívia Ivaskó 2024. Accepted boundaries for barrier-free communication between autistic adults and non-autistic professionals. *Argumentum* 20:165–181. <https://doi.org/10.34103/ARGUMENTUM/2024/9>.
- Milton, Damian E. M. 2012. On the ontological status of autism: the 'double empathy problem'. *Disability & Society* 27/6:883–887. <https://doi.org/10.1080/09687599.2012.710008>.
- Milton, Damian E. M. 2018. The double empathy problem. Weboldal. *National Autistic Society*. <https://www.autism.org.uk/advice-and-guidance/professional-practice/double-empathy> [2025. június 26.].
- Nemesi Attila László 2011. *Nyelv, nyelvhasználat, kommunikáció*. Budapest: Loisir Kiadó.
- Ochs, Elinor – Tamar Kremer-Sadlik – Karen Gainer Sirota – Olga Solomon 2004. Autism and the social world: An anthropological perspective. *Discourse Studies* 6/2:147–183. <https://doi.org/10.1177/1461445604041766>.
- Perkins, Lisa – Lesley Milroy 1997. Sharing the communicative burden: A conversation-analytic account of aphasic/non-aphasic interaction. *Multilingua* 16/2–3:199–216. <https://doi.org/10.1515/mult.1997.16.2-3.199>.
- Sifianou, Maria – Angeliki Tzanne 2021. Face, facework and face-threatening acts. In Michael Haugh – Dániel Z. Kádár – Marina Terkourafi (szerk.) *The Cambridge Handbook of Sociopragmatics*. Cambridge Handbooks in Language and Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press. 249–271. <https://doi.org/10.1017/9781108954105.015>.
- Sirota, Karen Gainer 2004. Positive politeness as discourse process: politeness practices of high-functioning children with autism and Asperger syndrome. *Discourse Studies* 6/2:229–251. <https://doi.org/10.1177/1461445604041769>.
- Szili Katalin 2007. Az udvariasság pragmatikája. *Magyar Nyelvőr* 131/1:1–17.

A szerzőről

Mezőlaki Regina a Szegedi Tudományegyetem Nyelvtudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Kutatásai során elsősorban kognitív és szociopragmatikai szempontból vizsgálja a nyelvhasználatot.

Elérhetősége: mezolakir@hung.u-szeged.hu

Függelék

A Homlokzattfenyegető aktusok menedzselésére irányuló stratégiák preferenciája (HOFAMIS) kérdőív elérhető a *Jelentés és Nyelvhasználat* folyóirat honlapján: <https://doi.org/10.14232/jeny.2025.1.6>.